

FERRAN SOLDEVILA I LA HISTORIOGRAFIA CATALANA DEL SEU TEMPS (1894-1971)¹

ENRIC PUJOL CASADEMONT

Aquesta tesi doctoral volia assolir un objectiu doble. D'una banda, dilucidar el lloc que Ferran Soldevila ocupa en la historiografia catalana contemporània i, de l'altra, oferir una primera visió de conjunt del panorama historiogràfic català de bona part del segle xx. Es partí d'una idea central subjacent: que la historiografia catalana contemporània era equiparable a les més desenvolupades d'Europa (i del món) i que l'aportació historiogràfica soldeviliana (per la seva importància) era una prova feaent de la maduresa assolida.

El precedent de la tesi que ens ocupa fou el meu treball de doctorat *Ferran Soldevila i els fonaments de la historiografia catalana contemporània*, defensat a la mateixa Universitat Autònoma de Barcelona l'any 1994, que constitueix la primera monografia extensa feta sobre el personatge.² En aquell estudi es féu sobretot una reivindicació de l'aportació soldeviliana, assumida posteriorment pel conjunt de la comunitat d'historiadors/historiadores arran del centenari del seu naixement. Un cop aconseguit aquest objectiu d'ordre bàsicament reivindicatiu, per què calia aprofundir en la investigació ja iniciada? D'una banda, encara calia aclarir molts aspectes de la seva trajectòria personal i professional, i de l'altra, era imprescindible reconstruir, amb major detall, el context històric i historiogràfic en què es desenvolupà la seva producció perquè era l'única manera de poder *situar-lo* i de valorar realment la seva aportació personal. Així, la investigació va prendre una direcció doble. Una d'*interna* en relació amb el personatge estudiat, d'aprofundiment de l'obra i de l'autor (fins a arribar als aspectes més íntims) i una altra d'*externa*, per tal de veure quins eren els altres historiadors destacats en cada etapa del període considerat (i quin contacte mantingueren amb ell), quins corrents historiogràfics organitzats hi havia a cada moment i quina relació es podia establir entre el desenvolupament global de la disciplina i els principals esdeveniments històrics del segle xx català. La primera direcció comportava una recerca bàsicament heurística (d'acord amb la seva accepció tradicional), d'exploració de noves fonts per tal de dilucidar els aspectes

1. Tesi doctoral dirigida pel doctor Antoni Simon Tarrés, Departament d'Història Moderna i Contemporània, Facultat de Lletres, Universitat Autònoma de Barcelona, 2000, 1.252 p. Actualment se'n prepara, per part del mateix centre universitari, l'edició electrònica.

2. Publicat, amb el mateix títol (1995), per l'editorial Afers, Catarroja-Barcelona, 363 p.

fosc i desconeguts del personatge i la seva obra. La segona suposava un esforç de síntesi i a la vegada d'investigació (donada la precarietat dels estudis existents sobre el tema) per tal de posar els fonaments d'una història de la historiografia catalana contemporània que mai abans no havia estat abordada de manera sistemàtica. Una i altra direcció han estat complementàries, ja que la figura de F. Soldevila s'ha convertit en una mena de fil conductor de l'evolució d'una disciplina (la historiografia) i d'una època històrica. El mateix F. Soldevila ja advertí del valor que pot tenir una biografia (en el nostre cas una biografia eminentment intel·lectual) en la recreació històrica d'un període determinat:

Mai no he sabut comprendre perquè la biografia ha estat considerada com un gènere inferior entre els gèneres històrics. A la meua manera de veure, tot depèn del biògraf i del biografat. Hi ha personatges que en la seva biografia arrossegueu o enclouen la història de la col·lectivitat en què van viure, i de vegades també la d'altres col·lectivitats que s'hi van relacionar, potser per la força mateixa de la individualitat biografiada.³

No cal insistir en el fet que ell era una d'aquestes individualitats apuntades.

En el propòsit de donar una visió global de la història de la historiografia catalana, el *cas* de F. Soldevila era especialment adient per diferents circumstàncies. D'entrada, per la seva llarga trajectòria vital (1894-1971); va recórrer gairebé tota la centúria (o, com a mínim, els moments més significatius). Però també perquè ell va ésser al mateix temps un dels historiadors més destacats de la seva època i un dels més oberts a les influències innovadores aparegudes en cada moment. Aquesta permeabilitat féu que la seva producció històrica registrés les principals evolucions que experimentà la historiografia i el conjunt de la cultura catalana del seu segle. Així, doncs, a partir de l'anàlisi minuciosa de la seva trajectòria personal i professional podia sorgir un primer esquema de l'evolució historiogràfica general que servís d'orientació per a treballs propers.

L'anàlisi de la seva aportació, però, no podia limitar-se merament al context històric en què va viure; calia veure també aquells trets que van aconseguir ultrapassar el seu propi temps. Calia veure el que en podríem dir el valor *transhistòric*, és a dir, la vigència actual de la proposta, la vàlua *intrínseca* des d'una perspectiva de la metodologia historiogràfica i el seu valor referencial per als historiadors i historiadores d'avui. En definitiva, calia respondre a la pregunta: per què F. Soldevila és un clàssic? Una de les definicions més àmpliament acceptades dóna la consideració de clàssic a aquell autor o obra que representen un moment de maduresa o un punt culminant en un àmbit determinat (literatura, pensament, art, historiografia...) i que per això s'erigeixen en model de referència per a les generacions posteriors. Per aplicar això al *cas* Solde-

3. Ferran SOLDEVILA (1964), «Marañon historiador», a *Cataluña al doctor Marañón* in memoriam. Barcelona: Diputació de Barcelona.

vila es partí del criteri de reputats crítics moderns autòctons i foranis (Harold Bloom, George Steiner, Paul Ricoeur, Thomas Stearns Eliot, Jordi Galí i Jordi Castellanos), especialment en aquells punts en què tots ells coincidien. Un dels més rellevants és la constatació de la impossibilitat de prescindir de l'autor considerat i del llegat que l'envolta, fins al punt que arriba a ésser confós amb la mateixa tradició. No cal insistir gaire per evidenciar que fins i tot els crítics i detractors de Ferran Soldevila l'han equiparat a la tradició historiogràfica catalana. Un segon element, molt lligat amb l'anterior, és haver sabut resoldre (en el seu moment) el conflicte permanent entre tradició i innovació. L'assimilació de la proposta soldeviliana amb el llegat col·lectiu anterior és tan forta que el lector deixa de trobar-la rara. I és que la innovació profunda és aquella que s'incorpora a la pròpia tradició i possibilita la seva renovació i continuïtat. No debades, la funció dels clàssics és fer de lligam entre el món vell i el nou, entre els morts i els vius. L'autor clàssic ha d'haver estat també capaç de realitzar les grans síntesis de la seva època, és a dir, d'haver assolit una obra mestra. Quin dubte pot haver-hi que Soldevila compleix amb escriu aquest requisit? La seva *Història de Catalunya* i la *Història d'Espanya* (1952-1959) ho demostren, com ho fa també la seva obra mestra inacabada, *Pere el Gran* (1950-1962). Cal remarcar, a sobre, que la *Història de Catalunya* fou la síntesi de dues èpoques diferents (una circumstància insòlita en el panorama historiogràfic català de tots els temps). En la seva primera edició (publicada el 1933-1934), fou la síntesi de l'aportació feta pel conjunt de la historiografia catalana al llarg del primer terç del segle, i, en la segona (publicada el 1962-1963), ho fou de la historiografia del període comprès entre la postguerra i els anys seixanta. I encara cal tenir present també que als títols esmentats se n'hi podrien afegir (en aquesta consideració d'obra mestra) alguns altres, com ara els dels seus dietaris personals —*Al llarg de la meua vida 1925-1939* (1970) i els dos volums de *Dietaris de l'exili i del retorn* (1995-2000)—, que abasten un període de gairebé trenta anys i que constitueixen una síntesi d'un nivell alhora íntim i públic de tota una època. Un element de caire estrictament subjectiu és també argüir perquè un autor pugui ésser clàssic: la consciència (entesa com a convicció interna) i la voluntat d'ésser-ho. Malgrat que no hi hagi declaracions explícites del mateix Soldevila en aquest sentit, no costa gaire deduir que ell, en el seu fur intern, era conscient que podia esdevenir-ne un, de clàssic. Això és detectable en els seus escrits sobre els grans historiadors del passat pels quals sentia una admiració especial: Tàcit, Zurita, Muntaner, Desclot... En l'escrit vindicador que féu del primer (el pròleg a la seva traducció dels *Annals*, del 1930), arribà a defensar la figura de l'*artista total*, cosa que permet veure que aquesta era precisament la seva aspiració (una pretensió que explica la multiplicat de la seva producció). Al costat d'aquesta voluntat personal d'esdevenir un clàssic, caldria afegir-hi la circumstància d'haver hagut de patir per això. I Soldevila patí molt, ja que també va haver de passar el calvari de molts clàssics: esdevenir primer un *passat de moda*. D'altres condicions s'hi podrien afegir, que també Soldevila complí amb escriu: partir de la concreció local, però tenir una visió global, allunyada del provincianisme; tenir capacitat de proporcionar-nos un criteri; ésser un creador de llengua i, finalment, que es pugui equiparar

a la noció de maduresa, és a dir, que hagi estat el resultat d'un moment de maduresa de la cultura en què ha sorgit. En aquest darrer sentit, cal assenyalar que F. Soldevila i la seva obra més emblemàtica, la *Història de Catalunya*, poden ésser considerats com un veritable símbol del desvetllament contemporani de la historiografia i del conjunt de la cultura catalana del segle xx.

Finalment, un clàssic sempre ens interroga, és permanentment fructífer i té la capacitat de transformar-nos, ja que no tan sols ens demana una recepció comprensiva, sinó que ens exigeix una reacció, cosa que una simple lectura de l'obra soldeviliana evidencia a bastament. És per això que cada vegada que el llegim ens diu alguna cosa de nou sobre el nostre present. Així, és sempre *actual, vigent*. Quins són aquells elements en què es fonamenta la seva proposta i que són la base de la seva vigència?

El primer i principal, haver reeixit a elaborar un projecte historiogràfic desprovincianitzador, conseqüent amb el seu lema *Fer de Catalunya un poble normal*, un mot d'ordre que entronca amb una línia iniciada ja amb la Renaixença, però que encara avui no s'ha acomplert i que constitueix per als historiadors d'ara tot un repte. La seva proposta d'assolir una historiografia desacomplexada defuig tot plantejament xovinista o patrioter: la historiografia catalana té una coherència pròpia i és una més de les que hi ha al món. En un plantejament així, no hi entren ni les actituds d'autocomplaença ni tampoc els sentiments d'inferioritat o de subordinació a d'altres àmbits historiogràfics per pròxims i puixants que siguin.

Aquesta proposta normalitzadora es fonamenta en dos punt bàsics: l'ús de la llengua pròpia com a idioma científic i de creació literària, i l'estudi del conjunt de l'àmbit nacional, de la totalitat de les terres de parla catalana i no tan sols d'una part, convencionalment reduïda massa sovint a l'estricta Principat (o, fins i tot, només a Barcelona i la rodalia). Llengua i definició del marc nacional són d'una transcendència metodològica important, ja que impliquen, d'una banda, determinar quina és l'eina bàsica de treball, i de l'altra, definir nítidament quin és l'àmbit d'estudi propi de la historiografia catalana (una premissa fonamental, aquesta de definir el propi àmbit d'estudi, perquè es pugui parlar de ciència). Naturalment, *àmbit d'estudi propi* no vol dir *àmbit d'estudi exclusiu*. El passat català és la matèria bàsica, si es vol *preferent*, de la historiografia catalana, però sobretot és el punt de partida (o de referència) a partir del qual es poden analitzar d'altres realitats passades (i sense el qual tota comparació esdevé impossible). Per tant, optar per una historiografia desacomplexada no comporta, de cap manera, un *recloure's en si mateix*, sinó que és la condició perquè la historiografia autòctona assolixi una dimensió internacional. En el cas de Soldevila, la consciència que la història de Catalunya, dels Països Catalans, forma part de la història d'Europa, del món, és repetidament present en la seva obra, cosa que el porta a analitzar el passat català no de manera aïllada, sinó en relació amb el context internacional de cada època. Així mateix, la trajectòria de Soldevila evidencia com també els historiadors catalans (com a tals) formen part de la comunitat científica internacional, una *evidència* que malauradament avui encara no és tal.

Una altra constant és la consideració que hi ha una visió pròpia dels historiadors catalans a l'hora d'interpretar realitats passades; fins i tot que existeix també una visió pròpia de la història universal en el seu conjunt. El tret distintiu d'aquesta hipotètica visió (compartit pels principals historiadors de segle xx) es basa en una visió crítica envers el fenomen *estat-nació* que ha configurat la modernitat europea i que en d'altres àmbits s'ha adoptat de manera inqüestionable no com a resultat històric, sinó com a *necessitat* històrica o bé com a *realitat* gairebé *natural*. Una crítica compartida per historiadors foranis que s'han incorporat a la historiografia catalana, com és el cas de Pierre Vilar, cosa que evidencia encara més com aquesta qüestió no és un tema que interessi *només* la historiografia catalana, sinó que és un tema de preocupació de dimensió universal. No endebades una realitat nacional com la nostra, dividida entre diferents estats i sense un de propi que englobi la totalitat (ni tan sols el nucli territorial majoritari) no és un fet excepcional, aïllat i únic, sinó una situació força generalitzada arreu del continent i del món.

Un altre dels punts fonamentals de la proposta soldeviliana és l'explicitació del vincle entre historiografia i pensament polític, i no el seu ocultament darrere una pretesa *objectivitat absoluta* impossible o d'una aparença de *desideologització* (òbviament, també només aparent). Això és tota una prova d'honestedat científica. Ell declara d'entrada el seu propòsit historiogràfic que és alhora un propòsit polític: *Fer de Catalunya un poble normal*. Ara bé, encara que sigui *polític*, no es tracta d'un objectiu *partidista*, sinó d'un propòsit ampli que pretén ésser el màxim d'unitari possible per tal que sigui assumit també per la gran majoria del poble català i esdevingui, així, una realitat. En l'acompliment d'aquest objectiu normalitzador hi té un paper clau la conscienciació massiva, cosa que explica la seva voluntat de donar visions de síntesi global de l'esdevenir històric col·lectiu i de no dubtar a l'hora de redactar obres de divulgació (àdhuc per a un públic infantil). Unes visions sintètiques que, segons el seu criteri, havien d'ésser també globals, és a dir, havien de contemplar el conjunt de l'activitat humana; un objectiu que també es fixà per a les seves obres més especialitzades. D'ací que ell fos un dels pioners en l'estudi d'àmbits sovint negligits per la historiografia acadèmica de l'època, com ara la història de la dona, la de la vida privada o la de les mentalitats.

Aquest propòsit de construir una visió històrica globalitzadora el féu tractar una de les *grans qüestions* pròpies del debat historiogràfic de tots els temps: la relació entre l'estudi d'un personatge històric determinat i la seva circumstància històrica. L'abordà en les múltiples biografies que redactà, especialment en les seves ambiciosos monografies sobre els grans reis catalans del segle XIII: Jaume I i Pere el Gran. Fins i tot se l'arribà a autoaplicar en el seus dietaris personals, on trobem el cronista de la seva època i també l'escriptor que sap analitzar-se a si mateix i que no dubta a consignar àdhuc aquells elements més íntims i quotidians.

La proposta historiogràfica de Soldevila també es caracteritzà pel seu valor heurístic, en la doble accepció del terme: en la seva concepció moderna, de disciplina

que es proposa establir unes regles de la recerca científica, i també en la versió més tradicional, que l'entén com a mètode de recerca i aplec de fonts, i com a base de la crítica històrica. Pel que fa a la primera accepció, la seva obra conté (encara que dispersa) una veritable preceptiva historioliterària, amb una gran dosi de reflexió metodològica sobre la mateixa disciplina històrica. Pel que fa al valor dels documents nous que aporta i a la seva crítica de les fonts, aquest és un mèrit que li ha estat reconegut fins i tot pels detractors, molts dels quals no han dubtat gens a utilitzar-los per a llurs treballs.

L'assumpció del valor científic de la disciplina històrica no va dur Soldevila a rebutjar els elements d'*art* que pogués tenir. Per a ell, *ciència* i *art* no són dues categories antagòniques sinó complementàries, ja que s'enriqueixen mútuament. D'ací la multiplicitat de la seva producció creadora i l'interès per assolir una expressió escrita personal, que el convertí en un dels prosistes més importants del seu segle, com han reconegut els principals escriptors i crítics literaris contemporanis (entre els quals hi ha Josep Pla, Joan Fuster o Albert Manent). Segons confessió pròpia, aquesta noció li fou transmesa pel seu mestre Antoni Rubió i Lluch, i avui mateix torna a ésser perfectament assumida per la comunitat intel·lectual, raó per la qual no és rar trobar historiadors força joves doblats de literats que arriben a guanyar premis importants (com és el cas d'Agustí Colomines, Alfred Bosch, Vicent Josep Escartí, Pau Viciano...) o, inversament, escriptors que es preocupen fins i tot per qüestions historiogràfiques, com és el cas d'Albert Mestres.

Per tot el que s'acaba d'exposar, no és gens aventurat afirmar que l'aportació soldeviliana va tenir en el seu moment un marcat caire innovador i pioner. Un caràcter que seria desitjable que fos un tret característic de la historiografia catalana dels nostres dies. Ara bé, aquest caràcter hauria estat impossible d'assolir si Soldevila no hagués partit d'un coneixement profund de la tradició historiogràfica pròpia, que li permetia no haver de *partir de zero*. Això explica el seu interès per la història de la historiografia catalana.

Junt amb aquest punts citats, hi ha també tot un seguit de criteris i actituds que conformen el seu estil més personal i que avui dia semblen tenir una actualitat renovada. Val la pena remarcar-ne sobretot tres. El primer, la reivindicació de l'apassionament, que no és per a ell sinònim ni de partidisme intransigent, ni de manca d'exactitud o de deformació de la realitat, sinó que respon a la creença que la història *té alguna cosa de reivindicativa*. D'ací que l'historiador sovint sigui una consciència crítica de la societat i es comprometi amb el destí de la col·lectivitat en què es troba (sobretot en els moments més difícils). El segon, la defensa de l'equanimitat, que no cal confondre amb la imparcialitat pura, que és impossible. Precisament és perquè Soldevila parteix del reconeixement d'aquesta impossibilitat (i de la inevitable adscripció ideològica de l'historiador) que reclama serenitat en el judici i que hom procuri ésser al màxim de just tothora i amb tothom, especialment en el moment d'exposar fidelment els motius dels qui no són de la pròpia corda (àdhuc dels qui el mateix historiador

considera enemics). I, finalment, el de recerca de la veritat, especialment exemplar en períodes com l'actual de relativisme confusionista i d'escepticisme eixorc. La defensa de la necessitat de cercar la veritat va lligada a la consciència de construcció d'una ciència i implica, per tant, la predisposició i capacitat de rectificar les afirmacions pròpies. F. Soldevila sempre va tenir la inquietud de corregir allò que li semblava que s'havia demostrat erroni. Això explica, per exemple, l'interès que demostrà a realitzar una segona edició corregida i augmentada de la seva *Història de Catalunya*.

Després de tot el que s'ha exposat, és gairebé inevitable plantejar-se com és que no és una obvietat que F. Soldevila sigui un clàssic. El mateix podríem preguntar-nos sobre d'altres noms que en aquesta mateixa tesi han tingut també un paper destacat i que han estat valorats com a tals, però que no han merescut encara un reconeixement prou ampli: d'Antoni Rubió i Lluch o Roc Chabàs a Joan Fuster, passant per Jaume Massó i Torrents, Alexandre Galí, Jordi Rubió i Balaguer, Antoni Rovira i Virgili, Pere Bosc Gimpera, Ramon d'Abadal i tants d'altres. Les úniques excepcions són les de Jaume Vicens Vives i Pierre Vilar, que són això, *excepcions* d'una llista que afortunadament és força més llarga.

La resposta a la pregunta plantejada té a veure amb la circumstància històrica de la historiografia i del conjunt de la cultura catalana contemporània. Jordi Castellanos ha estat molt clar a l'hora d'explicar per què hem d'estar a cada moment autorejundicant com a tals els nostres clàssics:

I és que només les grans cultures tenen grans clàssics. No per grans, en un sentit material, sinó perquè compten amb els mecanismes que els calen per crear-los. Perquè només quan l'engranatge cultural funciona amb tota la seva complexitat, s'estableixen aquests referent emblemàtics, culturals i socials, als quals apliquem aquest terme.⁴

No cal dir que la cultura catalana, lluny encara d'haver assolit una situació normalitzada, pateix encara avui d'aquesta mancança fonamental. No és estrany, doncs, que, paradoxalment, proliferin dues actituds aparentment contradictòries: la sacralitzadora d'aquest passat i la que el rebutja. Tant una com l'altra tenen en comú el fet d'ignorar els textos originals i d'ésser en el fons, per això, dues posicions provincianes i suïcides. L'única via de superació és l'establiment de ponts de diàleg entre el passat i el present. La condició de partida per poder fer possible aquest *diàleg*, aquesta descoberta i revisió constant de la tradició pròpia, és conèixer la tradició amb un mínim de profunditat. Naturalment, aquest coneixement no ens ve donat; cal adquirir-lo, i es tracta d'una conquesta no pas gens fàcil (una prova n'és el desconeixement generalitzat existent encara avui entre els mateixos historiadors catalans sobre la tradició historiogràfica autòctona).

4. Jordi CASTELLANOS (1997), «El clos matern dels clàssics», a *Literatura, vides, ciutats*. Barcelona: Edicions 62.

La recuperació de la tradició pròpia (feta amb un criteri d'historicitat), respon a una exigència metodològica i pot possibilitar un avenç historiogràfic real, ja que ens ha de permetre evitar fer excessives passes enrere en el desenvolupament de la nostra historiografia, és a dir, descobrir coses ja prou ben establertes pels historiadors posteriors. La història de la historiografia es converteix, doncs, en una necessitat. Un cop establerta la *necessitat* d'aquesta recuperació i, per tant, també el propòsit de resoldre-la, com cal abordar la qüestió?

En tant que historiadors (i no crítics literaris), més que d'establir un cànon que determini obres i noms *clàssics*, es tracta de construir una història, la de la historiografia pròpia. Naturalment, aquesta ha de tenir els seus clàssics i les seves figures emblemàtiques, però un objectiu també bàsic ha d'ésser adquirir una visió històrica de conjunt de com ha evolucionat la disciplina, quins han estat els factors històrics que hi han influït i el paper que hi han tingut les individualitats (ja siguin *grans* figures, *mitjanes* o *petites*). L'anàlisi històrica dels que s'han ocupat del passat permet aclarir els elements de *ciència* i d'*ideologia* que hi ha hagut en cada cas i quins horitzons generals (circumstàncies històriques, prejudicis d'època) han estat els que han condicionat una visió determinada de la història. Així, doncs, la història de la historiografia és un àmbit especialment adient per reflexionar sobre la funció que com a ciència té la pròpia història. Fa relativament pocs anys Antoni Simon parlava de la història de la historiografia catalana com de la d'un edifici per construir. D'ençà de la darrera dècada del segle xx s'ha iniciat una feina prou notable en aquest sentit. Naturalment, molt abans ja havia existit aquesta preocupació. De fet, les grans figures se n'havien ocupat amb més o menys intensitat —un exemple modèlic és Antoni Rovira i Virgili, autor d'una extensa panoràmica historiogràfica al primer volum de la seva *Història Nacional de Catalunya* (1922)—, i en el conjunt de l'obra d'un Ferran Soldevila, d'un Alexandre Galí, d'un Jordi Rubió o d'un Pierre Vilar hi ha referències ben importants. Fins i tot hi arribà a haver especialistes, sobretot en historiografia medieval, com Jaume Massó Torrents, Ramon d'Alòs Moner, Ferran Valls Taberner o, més recentment, Miquel Coll i Alentorn. El punt de ruptura amb la continuïtat cultural que significà el franquisme i la desautorització feta per Vicens Vives (ja als anys cinquanta i al mateix 1960) de la tradició anterior (a la qual qualificà pejorativament de *romàntica*, cosa que equivalia a dir que no tenia interès historiogràfic) féu que pocs professionals es dediquessin de manera sistemàtica i continuada al seu estudi. Tanmateix va haver-hi excepcions, com Ramon Grau i Marina López, que ja al 1979, en el diccionari *Ictineu*, oferiren un seguit de semblances dels historiadors més destacats del segle xviii ençà.

L'element novel·lós dels anys noranta és que hi ha una major consciència de la rica tradició historiogràfica existent (cosa que ha determinat un innegable to vindicatiu per prestigiar-la) i una imperiosa necessitat d'historiar-la com una activitat intel·lectual (de caràcter *científic*, però també *ideològic* i per tant d'evident caire *polític*) que ha tingut un gran protagonisme en la configuració de la nostra cultura. Hi ha hagut una atenció preferent als grans noms (Vicens Vives, Abadal, Coll i Alentorn, Batllori, So-

brequés, Chabàs, Fuster...) i no hi ha hagut gaires intents d'oferir visions de conjunt, ja sigui d'una escola, d'un període o d'un territori determinats. Amb vista al futur més immediat, convindria no limitar-se només a l'estudi de les grans figures (encara que es mantingui com un camp de recerca preeminent) i començar a definir grups, tendències i col·lectius, així com aprofundir en l'anàlisi de quines han estat les circumstàncies històriques que han influït decisivament en l'evolució de la historiografia.

En la tesi que ens ocupa s'ha intentat avançar en aquesta direcció. La voluntat ha estat d'oferir una proposta que pugui ésser útil en la direcció apuntada, des de la consciència plena que la construcció d'una història de la historiografia catalana ha d'ésser una feina col·lectiva (i cada com més sistemàtica i programada) que un nucli substantiu de la comunitat d'historiadors/es d'ara ha d'assumir de manera urgent i indefugible. Naturalment, aquesta tesi no ha pretès mai ésser un treball «definitiu» ni pel que fa a la figura de F. Soldevila ni, encara menys, pel que fa a la història de la historiografia del segle xx. La intenció ha estat més aviat la contrària: elaborar una obra que iniciï unes noves línies d'investigació sobre el personatge i l'evolució de la disciplina historiogràfica al llarg de la seva època, dues qüestions que havien romàs excessivament negligides fins fa poc.

Pel que fa a l'evolució general de la historiografia catalana del segle xx, ja s'ha dit que s'ha pretès bàsicament donar una visió general i oferir un primer esquema orientatiu. En què s'ha basat, l'esquema general ací esboçat? Abans de respondre la pregunta, cal fer una precisió inicial. El sol fet de parlar d'*historiografia catalana* comporta l'admissió de dos pressupòsits bàsics que són els que li donen entitat pròpia. Un, l'existència d'una llarga tradició historiogràfica amb unes característiques específiques que la diferencien clarament de les dominants més pròximes (l'espanyola i la francesa), per més influències que rebí d'ambdues i per més influència que hagi pogut exercir en una o en l'altra (més en una que no en l'altra). L'altre, l'existència d'un col·lectiu amb unes característiques comunes i pròpies alhora, admeses per la gran majoria dels integrants, que permeten referir-nos-hi com a *historiadors/es catalans/es*. Una d'elles seria el paper preeminent que han tingut en la configuració de la cultura catalana moderna, per la importància general concedida a la història com a element legitimador de la reivindicació nacional (donada la impossibilitat, fins fa molt poc, de fer apel·lacions de caire juridicopolític). Hi ha, però, moltes característiques més que aquest col·lectiu comparteix amb el conjunt de la intel·lectualitat nostrada i que han estat assenyalades per Jordi Casassas: la consciència de la independència cultural catalana, la persistència a no defugir les anàlisis de la realitat canviant del país (sobretot els grans problemes politicosocials), l'interès a assimilar els corrents intel·lectuals internacionals dominants en cada moment històric i la voluntat de construir un tramata cultural i polític autòcton (evidenciada de manera innegable a principis del segle xx).⁵

5. Jordi CASASSAS (2000), «Els intel·lectuals i el poder a Catalunya», a *Avui*, 20-II-2000, p. 27. Unes característiques que són també a la base del llibre col·lectiu que, amb el mateix títol que l'article, va dirigir el mateix Casassas i que va publicar l'editorial Proa de Barcelona l'any anterior, el 1999.

Aquest darrer element, la voluntat de construcció d'un tramat institucional polícticultural propi, ens dóna el desllorigador a l'hora d'analitzar l'articulació entre la historiografia catalana moderna i el procés històric general de la Catalunya (és a dir, dels Països Catalans) dels segles XIX i XX. Cal tenir present que la institucionalització cultural i política ha estat el tret més rellevant de la modernitat catalana junt amb el procés industrialitzador (amb el qual manté una estreta relació). I que el col·lectiu d'historiadors/es com a tal (la majoria més activa i conscient) li ha donat un suport decidit. Històricament, primer a la institucionalització cultural desfermada per la Renaixença i posteriorment, ja al segle XX, a la institucionalització obertament política (que ha estat decisiva per establir i aplicar una política cultural determinada).

El procés institucionalitzador contemporani permet establir unes perioditzacions vàlides per al conjunt de la cultura catalana (i, naturalment per a la historiografia) que són les que s'han aplicat en la tesi. La primera concreció institucional de caire polític fou la Mancomunitat de Catalunya (1914-1923), que possibilità el que Joan Fuster definí com a període constituent de la cultura catalana moderna i que, en l'àmbit històric, es concretà amb la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans (1907), uns anys abans de la constitució oficial del mateix govern mancomunal (que aleshores ja existia, però, com a projecte polític). Aquest procés de normalització cultural i política *mancomunitari* es veié interromput amb l'adveniment de la primera dictadura militar espanyola del segle, la del general Primo de Rivera (1923-1930), ja que era vist com un perill que calia reprimir. El segon moment institucionalitzador fou possible gràcies a la proclamació de la República catalana (1931) i a la formació, seguitament, d'una Generalitat republicana (1931-1939), amb majors atribucions que no la Mancomunitat, però de la qual n'era en part hereva. La Guerra Civil (1936-1939) i el triomf franquista el frustraren i d'ençà d'aleshores la historiografia, i el conjunt de la cultura catalana, va haver de resistir l'embat genocida de la dictadura del general Franco (1939-1975). La tercera fase institucionalitzadora, amb governs autonòmics per a tots els territoris catalans de l'Estat espanyol (per primera vegada d'ençà del segle XVIII), no fou possible fins després de la mort del dictador (un període que F. Soldevila ja no va poder veure perquè morí el 1971) i que, per tant, no és analitzat en aquesta tesi.⁶

La participació d'uns sectors determinats del col·lectiu d'historiadors en cadascun d'aquests diferents moments institucionalitzadors determinà la seva posició hegemònica en el si del món historiogràfic i comportà que la visió històrica que ells defensaven esdevingués la dominant (òbviament perquè responia mínimament als interessos dels qui aleshores eren detentors del poder autòcton). Aquesta situació de preeminència és especialment clara en el cas dels historiadors noucentistes (du-

6. Tanmateix, l'he pogut analitzar de manera molt general (a partir del debat sobre l'anomenada *crisi de la historiografia catalana* dels anys vuitanta) en el llibre (1993), *El descrèdit de la història*, Girona: Llibres del Segle.

rant el període mancomunal i l'etapa immediatament precedent), en el dels republicans d'esquerra (durant l'etapa republicana) i en el dels del bloc antifeixista (durant la Guerra Civil), perquè la institucionalització política i cultural autòctona d'aleshores va incidir clarament en el conjunt social.⁷ No és tan clara en els de la llarga etapa franquista, puix que no tan sols desaparegué tota mena de govern propi, sinó que les principals institucions de caràcter cultural visqueren una situació precària, sense finançament ni reconeixement públic. Tanmateix, sí que existí un domini creixent del que en podríem dir *front antifranquista*, que possibilità la connexió (per més precària i/o «mítica» que fos) amb la tradició historiogràfica d'avantguerra.

Naturalment, el fet que un corrent determinat esdevingués hegemònic en un moment determinat no vol dir que fos *l'únic* existent aleshores. La Catalunya del segle xx era ja, gràcies a l'avenç economicosocial assolit, una realitat complexa, comparable a les més desenvolupades del món, cosa que comportà que en l'àmbit intel·lectual i historiogràfic arribessin i arrellessin (ja d'ençà del començament de segle) pràcticament tots els corrents més influents d'Europa: de les teories cíclics d'Oswald Spengler a la visió històrica marxista, per posar només dos pols del ventall historiogràfic del període d'avantguerra. I aquesta pluralitat de tendències es convertí en un dels principals indicadors de la modernitat de la historiografia catalana contemporània.

Aquesta visió, ara exposada molt esquemàticament, que lliga historiografia i institucionalització política i cultural, ha d'ésser presa com una guia merament indicativa que ens permeti establir unes agrupacions i unes jerarquies determinades d'un període concret, però no com un esquema de categories inamovibles. Precisament s'ha volgut aplicar en l'anàlisi d'un *cas* concret (el de F. Soldevila) per evitar una interpretació excessivament mecànica o dogmàtica. Així, F. Soldevila va pertànyer a diferents corrents al llarg de la seva trajectòria. Format en el noucentisme, féu part de l'oposició cultural a la dictadura primoriverista, fou un destacat representant dels historiadors republicans d'esquerra que donaren un suport decidit a la Generalitat republicana (fins i tot en els moments més difícils de la revolució i la guerra) i s'integrà en la resistència cultural antifranquista. Rebé diverses influències tant d'historiadors catalans com foranis ja en la seva primera etapa formativa, assumí la tradició historiogràfica autòctona i al mateix temps va estar obert als successius corrents innovadors apareguts en el seu segle, i, sobretot, fou capaç d'elaborar amb tot aquest bagatge, una proposta historiogràfica personal que encara avui constitueix un referent ineludible per a les generacions actuals, donada la seva condició de clàssic contemporani.

7. Sobre els dos primers grups, vegeu els meus articles «La historiografia noucentista. Assaig de definició», *El contemporani*, núm. 4 (gener-abril del 1998) i «Els historiadors republicans d'esquerra. L'equip intel·lectual de la Generalitat republicana», *El contemporani*, núm. 18 (maig-agost 1999).